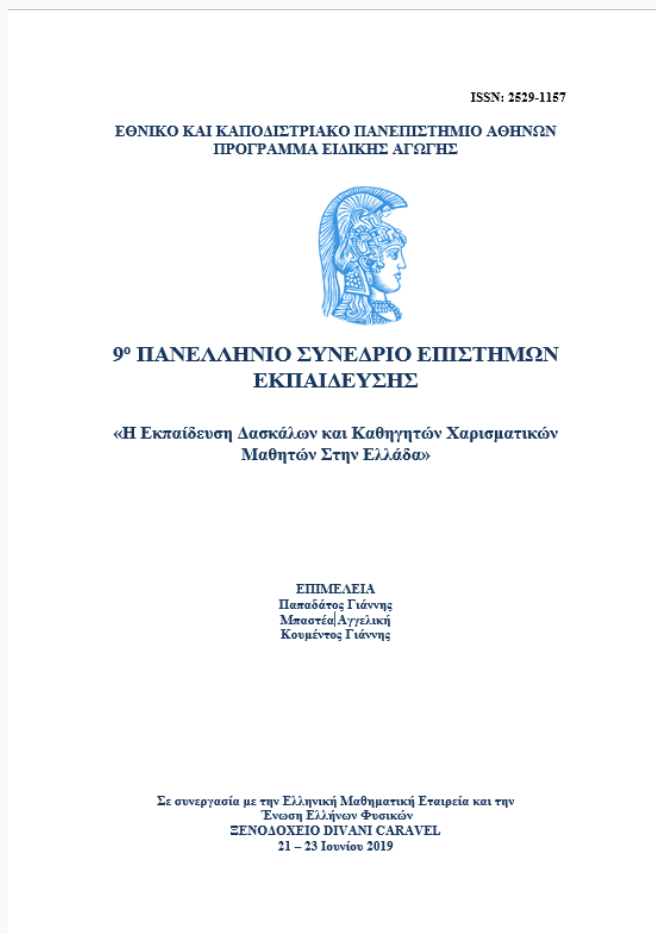

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 9 (2019)

9ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Κίνητρα συμμετοχής των ευπαθών κοινωνικά ομάδων στην εκπαίδευση ενηλίκων: Απόψεις εκπαιδευτών των Μεταβατικών Σχολείων του ΚΕΘΕΑ και του Σχολείου 18 ΑΝΩ

Ευαγγελία Μπουρδάκη, Δημήτρης Δεληγιάννης

doi: [10.12681/edusc.3152](https://doi.org/10.12681/edusc.3152)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπουρδάκη Ε., & Δεληγιάννης Δ. (2020). Κίνητρα συμμετοχής των ευπαθών κοινωνικά ομάδων στην εκπαίδευση ενηλίκων: Απόψεις εκπαιδευτών των Μεταβατικών Σχολείων του ΚΕΘΕΑ και του Σχολείου 18 ΑΝΩ. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 9, 515–524. <https://doi.org/10.12681/edusc.3152>

Κίνητρα συμμετοχής των ευπαθών κοινωνικά ομάδων στην εκπαίδευση
ενηλίκων: Απόψεις εκπαιδευτών των Μεταβατικών Σχολείων του ΚΕΘΕΑ
και του Σχολείου 18 ΑΝΩ

Ευαγγελία Μπουρδάκη

Δημήτρης Δεληγιάννης

Φιλολόγος

Καθηγητής - Σύμβουλος ΕΑΠ

evabou80@gmail.com

ddeliyiannis@gmail.com

Περίληψη

Οι πρώην χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών ανήκουν στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες και η συμμετοχή τους σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων τους παρέχει τη δυνατότητα να εφοδιαστούν με τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες που θα συμβάλουν στην κοινωνική τους επανένταξη. Επομένως, ο ρόλος της Εκπαίδευσης Ενηλίκων είναι καθοριστικός. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να προσδιορίσει τα κίνητρα συμμετοχής των ενηλίκων πρώην χρηστών στα Μεταβατικά Σχολεία των θεραπευτικών δομών του ΚΕΘΕΑ σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Λάρισα και στο Σχολείο 18 ΑΝΩ στην Αθήνα σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευτών τους. Από τις ατομικές συνεντεύξεις προέκυψε πλήθος παραγόντων υποκίνησης, οι οποίοι δεν είναι κοινοί για όλους τους εκπαιδευόμενους. Σημαντικό κίνητρο κρίνεται κατά τους εκπαιδευτές η αποφυγή του έργου της θεραπευτικής κοινότητας, αλλά και η ανάγκη των πρώην χρηστών να συνεχίσουν αυτό που κάποτε άφησαν λόγω της εμπλοκής τους με τις ουσίες. Επιπλέον, ως παράγοντες υποκίνησης της συμμετοχής προσδιορίζονται η ενίσχυση της αυτοεκτίμησής τους, η κοινωνική προσαρμογή, η επαγγελματική αποκατάσταση, οι οικογενειακοί λόγοι, το πλαίσιο λειτουργίας των Σχολείων και η σχέση με τους εκπαιδευτές.

Λέξεις-Κλειδιά: Μεταβατικά Σχολεία; ΚΕΘΕΑ; 18ΑΝΩ; κίνητρα συμμετοχής

Abstract

Former users of addictive substances belong to vulnerable social groups and their participation in adult education programs enables them to acquire the necessary knowledge and skills that will contribute to their social reintegration. Therefore, the role of Adult Education is crucial. The purpose of this study is to determine the factors that stimulate the participation of adult former drug users in the Transitional Schools of KETHEA in Athens, Thessaloniki and Larissa and at the School of 18 ANO in Athens according to the point of views of their instructors. The interviews revealed a number of motivational factors. An important factor is the avoidance of the tasks at the therapeutic community, as well as the need for former users to continue what they once quitted because of their involvement with the substances. In addition, factors that promote participation include enhancing their self-esteem, social adjustment, occupation, family reasons, the functioning of the Schools and their relationship with the educators.

Keywords: Transitional Schools; KETHEA; 18ANO; motivational factors

Εισαγωγικά

Η εξάρτηση από ψυχοτρόπες ουσίες αποτελεί ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών. Η διαδικασία της απεξάρτησης, την οποία παρέχουν εξειδικευμένοι φορείς, είναι μια χρονοβόρα και δύσκολη διαδικασία. Το τελικό στάδιο της θεραπείας περιλαμβάνει τη φάση της επανένταξης, κατά την οποία μέσα από διάφορες δράσεις επιδιώκεται η ομαλή κοινωνικοποίηση και η συμμετοχή των απεξαρτημένων στο κοινωνικό γίνεσθαι. Η συμμετοχή των πρώην χρηστών σε αυτές είναι εθελούσια και υποκινείται από διάφορους για τον καθένα παράγοντες. Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται τα αποτελέσματα έρευνας, σκοπός της οποίας είναι ο προσδιορισμός των παραγόντων που υποκινούν τους πρώην χρήστες να παρακολουθήσουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των θεραπευτικών προγραμμάτων του ΚΕΘΕΑ σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Λάρισα και στο Σχολείο 18 ΑΝΩ στην Αθήνα σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευτών τους.

Θεωρητικό πλαίσιο

Κίνητρα συμμετοχής στην Εκπαίδευση Ενηλίκων

Ως κίνητρο ορίζεται αυτό που ωθεί το άτομο να δράσει και αποτελεί την αιτία πρόκλησης μιας συμπεριφοράς αλλά και το λόγο που την εξηγεί και την ερμηνεύει. Τα κίνητρα χαρακτηρίζονται εγγενή, όταν υπάρχουν στο άτομο εκ φύσεως (π.χ. ένστικτα) ή επίκτητα, αν δηλαδή είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του ατόμου με το περιβάλλον του. Παράλληλα, μπορούν να χαρακτηριστούν συνειδητά ή ασυνειδητά, ανάλογα με το αν σχετίζονται ή μη με συνειδητή πρόθεση και βουλητικό έλεγχο (Κωσταρίδου-Ευκλείδη, 1999).

Η υποκίνηση είναι βασικό στοιχείο στην Εκπαίδευση Ενηλίκων, καθώς η συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικά προγράμματα αποτελεί συνειδητή επιλογή και κατά κύριο λόγο είναι αποτέλεσμα ατομικής πρωτοβουλίας. Ένας ενήλικας συμμετέχει σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες υποκινούμενος από διάφορους παράγοντες, οι οποίοι αντανακλούν τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα τις επιθυμίες, και τις προσδοκίες του. Σε πολλές περιπτώσεις το αρχικό του κίνητρο στην πορεία μπορεί είτε να χαθεί είτε να διαφοροποιηθεί προς μια νέα κατεύθυνση (Rogers, 1999).

Από τους πρώτους που διερεύνησαν τη συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες ήταν ο Houle. Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνάς του πρότεινε μια τυπολογία, σύμφωνα με την οποία οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι διακρίνονται σε τρεις τύπους: α) αυτοί που είναι προσανατολισμένοι στο στόχο, δηλαδή επιθυμούν να επιτύχουν συγκεκριμένους και σαφείς στόχους, β) αυτοί που είναι προσανατολισμένοι στη δραστηριότητα, δηλαδή συμμετέχουν κυρίως για την ίδια τη δραστηριότητα (δεν έχουν συγκεκριμένο στόχο) και γ) αυτοί που είναι προσανατολισμένοι στη μάθηση, δηλαδή επιδιώκουν τη μάθηση αυτή καθαυτήν, καθώς διακατέχονται από επιθυμία να μάθουν (Cross, 1981).

Διευρύνοντας την τυπολογία του Houle ο Boshier (1971) δημιούργησε την Κλίμακα Εκπαιδευτικής Συμμετοχής (Education Participation Scale ή EPS) που περιελάμβανε αρχικά 48 στοιχεία-πιθανούς λόγους συμμετοχής, τα οποία τελικά (Boshier, 1991) ομαδοποιήθηκαν σε 7 κατηγορίες – παράγοντες: α) Βελτίωση της επικοινωνιακής ικανότητας, β) Ανάπτυξη κοινωνικών επαφών, γ) Εκπαιδευτική προετοιμασία, δ) Επαγγελματική αναβάθμιση, ε) Οικογενειακή σύμπνοια/ενότητα, στ)

Κοινωνική διέγερση και ζ) Ενδιαφέρον για γνώση.

Η Κλίμακα Εκπαιδευτικής Συμμετοχής αξιοποιήθηκε και από άλλους ερευνητές. Ειδικότερα, με βάση τη συγκεκριμένη κλίμακα οι Morstain και Smart (1974) εντόπισαν τους εξής 6 παράγοντες συμμετοχής : α) Κοινωνικές σχέσεις, β) Εξωτερικές προσδοκίες, γ) Κοινωνική ευημερία, δ) Επαγγελματική ανάπτυξη, ε) Απόδραση/Διέγερση και στ) Γνωστικό ενδιαφέρον.

Εκπαίδευση Ενηλίκων και Ευπαθείς Κοινωνικά Ομάδες

Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία (Νόμος 4019/2011) ως ευπαθείς κοινωνικά ομάδες χαρακτηρίζονται:

«οι κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού, των οποίων η συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή δυσχεραίνεται, είτε εξαιτίας κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων ή σωματικών ή ψυχικών διαταραχών, είτε εξαιτίας απρόβλεπτων γεγονότων, τα οποία επηρεάζουν την εύρυθμη λειτουργία της τοπικής ή ευρύτερα περιφερειακής οικονομίας».

Οι ομάδες αυτές βιώνουν αποστερήσεις, βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής και ευημερίας και αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού (Καβουνίδα, 2005). Επιπλέον, ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας συνιστά κοινό χαρακτηριστικό των ευπαθών κοινωνικά ομάδων (Τσιμπουκλή & Φίλιπς, 2008) είτε λόγω των προκαταλήψεων που υφίστανται είτε λόγω του χαμηλού εκπαιδευτικού τους επιπέδου (Παπαδοπούλου, 2002).

Ο ρόλος της Εκπαίδευσης Ενηλίκων κρίνεται καθοριστικός, καθώς παρέχει στα άτομα αυτά γνώσεις και δεξιότητες, οι οποίες ανοίγουν δρόμους για περισσότερες επαγγελματικές ευκαιρίες. Μέσα από την επαγγελματική αποκατάσταση τους δίνεται η ευκαιρία να ξεφύγουν από το φάσμα της φτώχειας και να συμμετάσχουν ισότιμα στο κοινωνικο-οικονομικό γίγνεσθαι. Επιπλέον, η Εκπαίδευση Ενηλίκων συμβάλλει και στην ανάπτυξη των κοινωνικών ικανοτήτων, οι οποίες είναι σημαντικές τόσο σε προσωπικό όσο και επαγγελματικό επίπεδο (Κόκκος, 2011). Επομένως, η Εκπαίδευση Ενηλίκων αποτελεί εργαλείο προσωπικής και κοινωνικής ενδυνάμωσης (Ταλιαδώρου, 2008), καθώς αυξάνεται η αυτοπεποίθησή των συμμετεχόντων, χειραφετούνται, προσαρμόζονται και αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες συμμετέχοντας ενεργά στο πλαίσιο της κοινωνίας.

Πρώην χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών και οργανισμοί θεραπείας

Οι πρώην χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών ανήκουν στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες. Μάλιστα, αν και έχουν λάβει θεραπεία, βρίσκονται στην κορυφή της κοινωνικής απόρριψης και βιώνουν έντονα την περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό (Room, 2005).

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα δεδομένα του ΕΚΤΕΠΙΝ (2017) το 52,4% των πρώην χρηστών δεν έχει ολοκληρώσει τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ενώ μόνο το 16,9% δήλωσαν ότι είχαν σταθερή εργασία. Το χαμηλό εκπαιδευτικό τους επίπεδο συνεπάγεται εκπαιδευτικές και επαγγελματικές ελλείψεις, οι οποίες σε συνδυασμό με τον στιγματισμό και την περιθωριοποίηση που υφίστανται συντείνουν στον αποκλεισμό τους από τον επαγγελματικό στίβο.

Επιπλέον, η μακροχρόνια χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη προβλημάτων σωματικής υγείας, ενώ όσον αφορά το ψυχολογικό επίπεδο και τη

συμπεριφορά, οι πρώην χρήστες παρουσιάζουν αστάθεια, αρνητικά συναισθήματα, χαμηλή αυτοπεποίθηση, διαταραχές στις συναισθηματικές και γνωστικές λειτουργίες, ανικανότητα χειρισμού των συναισθημάτων τους, ελλείψεις κοινωνικών δεξιοτήτων (DeLeon, 1995).

Οι φορείς που πρώτοι στην Ελλάδα άρχισαν να παρέχουν προγράμματα απεξάρτησης είναι το ΚΕΘΕΑ (Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων) και το 18 ΑΝΩ. Η συμμετοχή των χρηστών σε αυτά είναι εθελούσια και οι υπηρεσίες τους παρέχονται σε όλους χωρίς διακρίσεις. Εκτός όμως από τις υπηρεσίες απεξάρτησης και οι δύο φορείς υλοποιούν διάφορες εκπαιδευτικές δράσεις (Κουτροβίδης, 2010· Παπαδή, 2012) με στόχο την προσωπική και επαγγελματική ενδυνάμωση των πρώην χρηστών και την κοινωνική (επαν)ένταξή τους.

Όσον αφορά τις εκπαιδευτικές ανάγκες των πρώην χρηστών στο επίπεδο της τυπικής σχολικής εκπαίδευσης, κατέστη επιτακτική η δημιουργία εναλλακτικών εκπαιδευτικών δομών στα πλαίσια των θεραπευτικών προγραμμάτων, καθώς οι πρώην χρήστες δεν ήταν δυνατόν να υποστηριχθούν από τις υπάρχουσες δομές του κλασικού εκπαιδευτικού συστήματος (Δεληγιάννης, 2006). Έτσι, προέκυψαν τα Μεταβατικά Σχολεία του ΚΕΘΕΑ σε Αθήνα, Λάρισα, Θεσσαλονίκη και Ηράκλειο Κρήτης και το Σχολείο 18 ΑΝΩ, τα οποία αξιοποιώντας το νομικό πλαίσιο για τους κατ' ιδίαν διδαχθέντες δίνουν στους πρώην χρήστες την ευκαιρία να ολοκληρώσουν τη βασική (υποχρεωτική) εκπαίδευση και να αποκτήσουν τίτλους σπουδών, να διεκδικήσουν την εισαγωγή τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και να εφοδιαστούν με κατάλληλα προσόντα και κοινωνικές δεξιότητες.

Η εκπαιδευτική διαδικασία στα Σχολεία αυτά διαφέρει από την παραδοσιακή σχολική: χρησιμοποιούνται εναλλακτικές μαθητοκεντρικές μορφές διδασκαλίας, καλλιεργείται η πρωτοβουλία, η γνώση συνδέεται με την καθημερινή ζωή και ο εκπαιδευτής λειτουργεί ως εμπυχωτής καθ' όλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διεργασίας (Κουτροβίδης, 2010· Δεληγιάννης, 2006).

Βιβλιογραφική επισκόπηση

Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας ανέδειξε το ενδιαφέρον των ερευνητών για τη μελέτη των κινήτρων συμμετοχής σε εκπαιδευτικά προγράμματα ενηλίκων τόσο του γενικού πληθυσμού όσο και των ευπαθών κοινωνικά ομάδων. Ήδη αναφέρθηκαν οι ερευνητικές προσπάθειες των Houle (Cross, 1981), Boshier (1971· 1991) και Morstain και Smart (1974). Ωστόσο, για τη συγκεκριμένη ομάδα των πρώην χρηστών εξαρτησιογόνων ουσιών οι έρευνες είναι περιορισμένες και αφορούν την εκπαιδευτική μονάδα ενός συγκεκριμένου θεραπευτικού προγράμματος.

Ειδικότερα, ο Δεληγιάννης (2006) με ποσοτική έρευνα, που αφορούσε την αξιολόγηση του Εναλλακτικού Σχολείου Ενηλίκων του θεραπευτικού προγράμματος ΕΞΟΔΟΣ από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους, διερεύνησε τα κίνητρα συμμετοχής τους σε αυτό, τα οποία συνοψίζονται κυρίως σε βελτίωση προσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων και αναβάθμιση του εκπαιδευτικού επιπέδου και των γνώσεων. Επιπλέον, σε πιο πρόσφατη έρευνά του στο Εναλλακτικό Σχολείο Ενηλίκων του ΚΕΘΕΑ ΕΞΟΔΟΣ, με την οποία διερευνά τη διαμόρφωση του νέου ρόλου των εκπαιδευτών ενηλίκων, ως κίνητρα αναφέρονται οι στόχοι σε επαγγελματικό και κοινωνικό επίπεδο (Δεληγιάννης, 2016).

Η Νταφούλη (2009) με έρευνα, που διεξήχθη στην ίδια εκπαιδευτική μονάδα του

ΚΕΘΕΑ, μελέτησε τα κίνητρα συμμετοχής των εκπαιδευομένων και το ρόλο του εκπαιδευτή. Ως ισχυρότερο κίνητρο αναδείχθηκε η προσέγγιση των εκπαιδευτών προς τους εκπαιδευόμενους, ενώ εξίσου σημαντικά κίνητρα θεωρούνται η θετική εικόνα (όσον αφορά τις εκπαιδευτικές δομές) και το φιλικό κλίμα που επικρατεί στο Σχολείο, καθώς και η αναβάθμιση του εκπαιδευτικού επιπέδου και των γνώσεων των εκπαιδευομένων.

Ερευνητικό μέρος

Στόχος έρευνας

Η διερεύνηση των παραγόντων που υποκινούν τους πρώην χρήστες ψυχοτρόπων ουσιών να συμμετάσχουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα των Μεταβατικών Σχολείων του ΚΕ.Θ.Ε.Α. της Αθήνας, της Λάρισας και της Θεσσαλονίκης και στο Σχολείο 18 ΑΝΩ στην Αθήνα σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευτών τους.

Μεθοδολογία της έρευνας

Η μέθοδος που επιλέχθηκε για την παρούσα έρευνα είναι η ποιοτική. Η ποιοτική έρευνα αποτελεί μια ερμηνευτική-φαινομενολογική προσέγγιση (Bernard, 2006), η οποία δίνει έμφαση στην ερμηνεία του κόσμου μέσα από τις απόψεις των δρώντων υποκειμένων, με στόχο την αποκάλυψη νέων πτυχών ή την εις βάθος κατανόηση του υπό εξέταση αντικειμένου (Cohen, Manion, & Morrison, 2000· Τσιώλης, 2011).

Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων ήταν η συνέντευξη, μέσω της οποίας οι ερωτώμενοι σύμφωνα με τη δική τους οπτική γωνία εκφράζουν τις απόψεις του για το ερευνώμενο ζήτημα. Ο τύπος της συνέντευξης που επιλέχθηκε είναι η ημιδομημένη ατομική συνέντευξη. Η επιλογή αυτή έγινε, διότι, αν και η ημιδομημένη συνέντευξη αποτελείται από προκαθορισμένες ερωτήσεις, εντούτοις, αν χρειαστεί, παρέχεται ευελιξία όσον αφορά την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο, τη σειρά με την οποία τίθενται οι ερωτήσεις ή ακόμα και με την πρόσθεση ή αφαίρεσή τους (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Το πρωτόκολλο της συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε ως οδηγός βασίστηκε στην Κλίμακα Εκπαιδευτικής Συμμετοχής του Boshier (1991). Για την επεξεργασία των δεδομένων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις επιλέχθηκε η ανάλυση περιεχομένου, η οποία εστιάζει στον εντοπισμό κοινών θεμάτων με βάση τα προκαθορισμένα ερωτήματα (Τσιώλης, 2015).

Το δείγμα τις έρευνας αποτέλεσαν όσοι από τους εκπαιδευτές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και υπεύθυνους των σχολείων του ΚΕΘΕΑ στην Αθήνα (Μεταβατικό Σχολείο), στη Θεσσαλονίκη (Εναλλακτικό Μεταβατικό Σχολείο ΚΕΘΕΑ ΙΘΑΚΗ) και στη Λάρισα (Εναλλακτικό Σχολείο Ενηλίκων ΚΕΘΕΑ ΕΞΟΔΟΣ) και στο Σχολείο του 18 ΑΝΩ στην Αθήνα θέλησαν να συμμετάσχουν (βολική δειγματοληψία) και συγκεκριμένα 15 άτομα (12 εκπαιδευτές, 3 υπεύθυνοι). Από αυτούς οι 10 είναι γυναίκες και οι 5 άνδρες με μέσο όρο ηλικίας τα 44 χρόνια. Όπως είναι αναμενόμενο, όλοι είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε διάφορες ειδικότητες και οι περισσότεροι διαθέτουν επιμόρφωση σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων και ατόμων με παρελθόν στις εξαρτήσεις. Τέσσερις από αυτούς είναι πιστοποιημένοι εκπαιδευτές ενηλίκων.

Αποτελέσματα

Σύμφωνα με τους εκπαιδευτές και υπεύθυνους τα κίνητρα συμμετοχής στο Σχολείο «δεν είναι κοινά για όλους». Για τον κάθε μαθητή διαφέρουν και ταυτόχρονα

μπορεί να είναι πολλαπλά. Πιο συγκεκριμένα (κατηγοριοποίηση και ενδεικτικές απαντήσεις):

•Συνέχιση και ολοκλήρωση της εκπαίδευσης

«...να ξαναπιάσουν το νήμα της εκπαιδευτικής πορείας και διαδικασίας, το οποίο κάποια στιγμή [...] το είχαν εγκαταλείψει»

«...τους δημιουργεί και ένα έλλειμμα για ένα στόχο που είχαν βάλει κάποτε στη ζωή τους και δεν κατάφεραν να υλοποιήσουν»

«...είναι αυτό που λέμε ότι τη σήμερα ημέρα πρέπει οπωσδήποτε να έχεις ένα χαρτί»

«...το ξαναπαίρνουν από εκεί που το άφησαν»

«...να επανασυνδεθεί ουσιαστικά και συναισθηματικά και βιωματικά με τη γνώση, με την εμπειρία της αλληλεπίδρασης με έναν καθηγητή και ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο με έναν τρόπο που κάποτε ήθελε πολύ αλλά δεν ολοκληρώθηκε»

«...τους βλέπεις και έρχονται με ενθουσιασμό, ότι "να συνεχίσω το σχολείο από εκεί που το άφησα"»

«να πάρουν απολυτήριο γυμνασίου ή λυκείου είναι ένα κίνητρο, το αρχικό»

•Απόκτηση δεξιοτήτων και κοινωνική προσαρμογή

«...να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν, να μπορούν να επικοινωνούν με τον κόσμο καλύτερα»

«...να μπορούν να θεωρήσουν τους εαυτούς τους χρήσιμους στην κοινωνία»

«Να σου πω ένα άλλο, χαζό για μας, κίνητρο αλλά γι' αυτούς πολύ σημαντικό, το να μάθουν να γράφουν ορθογραφία και να μάθουν να γράφουν ορθογραφήματα στο Facebook ή SMS, όταν στέλνουν μήνυμα σε μια κοπέλα, την οποία φλερτάρουν. Για αυτούς είναι πολύ μεγάλη υπόθεση.»

«...γιατί η εκπαίδευση τους βοηθάει να εγκλιματιστούν. καλύτερα στο περιβάλλον έξω από την κοινότητα. Οπότε το βασικό τους κίνητρο θεωρώ ότι είναι αυτό.»

«...για την ένταξή τους, την κοινωνική τους ένταξη»

•Ενίσχυση αυτοεκτίμησης

«...για να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση, δηλαδή μια εικόνα του εαυτού τους διαφορετική, [...]να την αλλάξουν»

«...να νιώσουν μια αυτοπεποίθηση»

•Επαγγελματική αποκατάσταση

«...Ότι δηλαδή με αυτό θα εξασφαλίσουμε μια καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση»

«...για να αντισταθμίσουν την έλλειψη κάποιων τυπικών προσόντων που τους ζητούνται σε σχέση με την είσοδό τους στην αγορά εργασίας»

«Είναι ένα από τα κίνητρα (ενν: η επαγγελματική αποκατάσταση) αλλά όχι το αποκλειστικό»

«Για τη μεγάλη πλειοψηφία το πρωταρχικό κίνητρο δεν είναι (ενν: η επαγγελματική αποκατάσταση)»

•Αποφυγή έργου της θεραπευτικής κοινότητας

«...στην αρχή έρχονται μόνο και μόνο για να ξεφύγουν από το έργο της θεραπευτικής κοινότητας »

«... αυτό που συνήθως βλέπουμε είναι η ανάγκη να φύγουν από το έργο»

«...Έχουν να κάνουν καθαρά με την αποφυγή του έργου»

«...Είναι η αποφυγή πιθανά δύσκολων καταστάσεων στη θεραπευτική κοινότητα»

•Σύνδεση με θεραπεία – Δέσμευση «θεραπευτικού» συμβολαίου

«ότι είναι ένα προέκταμα της διαδικασίας αυτής, της θεραπευτικής διαδικασίας»

«...η πίεση από τις δομές, από τις κοινότητες που έρχονται. Δεν είναι πραγματικά προσωπικά (ενν: τα κίνητρα)»

«η κατεύθυνση που παίρνουν από το πρόγραμμα(..). Για κάποιους είναι προαπαιτούμενο (ενν: το να πάνε στο Σχολείο) για να αποφοιτήσουν(...)από το πρόγραμμα»

•Οικογένεια

«αν υπάρχει ένα παιδί αποτελεί και κίνητρο παράλληλα. Γιατί έχουμε μαθητές, οι οποίοι λένε "η κόρη μου είναι στην τάδε τάξη του γυμνασίου και τώρα διαβάζουμε μαζί". [...] δημιουργεί ένα ισχυρό συναισθηματικό κίνητρο σε αυτές τις περιπτώσεις»

«Επίσης το κίνητρο είναι αν έχουν παιδιά. Να τα παραδειγματίσουν, να τα διαβάσουν,[...] για να κερδίσουν την εκτίμηση των παιδιών τους»

•Πλαίσιο λειτουργίας του Σχολείου και σχέση με εκπαιδευτές

«...έρχονται στο σχολείο, γιατί παλιότεροι μαθητές, που εξακολουθούν να είναι μέλη, τους μίλησαν όμορφα για το σχολείο.

«Όχι, στην αρχή όχι (...) Μετά επειδή έρχονται και βλέπουν πώς λειτουργεί το σχολείο, γιατί έχουν τελείως διαφορετική εικόνα του σχολείου που έχουν πάει με αυτό το σχολείο, αρχίζει να αναπτύσσεται ένα ενδιαφέρον»

«Μπορεί αφότου έρθουν και δημιουργηθεί σχέση (ενν: με τους εκπαιδευτές), να είναι κίνητρο για να μείνουν»

«Λοιπόν, αυτό που τους κρατάει (...) Στην πραγματικότητα είναι γιατί βρίσκουν ανθρώπους που τους εκτιμούν, που τους ακούν, που τους προσέχουν, που τους αποδέχονται, που νιώθουν όμορφα που μπορούν να συζητήσουν και να εκφράσουν τις σκέψεις τους και νομίζω ότι πιο πολύ απ' όλα μένουν για την επικοινωνία και για τη σχέση που δημιουργείται εδώ πέρα. Νομίζω ότι το χαρτί τελικά γίνεται δευτερεύον σε σχέση με όλο το υπόλοιπο. Η αποφυγή του έργου δεν υπάρχει πια»

«... ότι ένας σημαντικός λόγος, ίσως και ο μοναδικός που μένουν στην κοινότητα, είναι για το σχολείο. Και αν δεν υπήρχε σχολείο, θα είχαν φύγει. Θα είχαν σταματήσει τη θεραπεία. Δεν θέλουν να χάσουν την επαφή με εμάς»

Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των συνεντεύξεων προέκυψε η ύπαρξη ποικιλίας παραγόντων, ακόμα και για κάθε άτομο ξεχωριστά, οι οποίοι παρακινούν τους πρώην χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών να συμμετάσχουν στα προγράμματα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των Σχολείων του ΚΕΘΕΑ και του 18 ΑΝΩ.

Ως σημαντικότερος παράγοντας συμμετοχής αναδεικνύεται η ανάγκη των εκπαιδευομένων να συνεχίσουν την εκπαίδευση που κάποτε διέκοψαν εξαιτίας της εμπλοκής τους με τις ουσίες, ώστε να ολοκληρώσουν την εκπαιδευτική τους πορεία και να αποκτήσουν ένα τίτλο σπουδών. Εξίσου σημαντική αξιολογείται η απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων, οι οποίες θα συμβάλουν στην ομαλή κοινωνική τους επανένταξη και στην υγιή κοινωνική αλληλεπίδραση. Ταυτόχρονα, οι εκπαιδευτές κρίνουν ότι η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης αποτελεί ένα από τα κίνητρα, καθώς οι πρώην χρήστες με τη συμμετοχή τους στο σχολείο θεωρούν ότι θα καταφέρουν να επιτύχουν την προσωπική τους αλλαγή και να νιώσουν ισότιμοι με τους άλλους.

Η επαγγελματική αποκατάσταση αποτελεί υποκινητικό παράγοντα, όπως είναι αναμενόμενο λόγω των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στον τομέα αυτό, όχι όμως τον πρωταρχικό σύμφωνα με τους εκπαιδευτές. Η βελτίωση των τυπικών προσόντων των εκπαιδευόμενων είναι σημαντική για την εύρεση νέας ή καλύτερης εργασίας, χωρίς αυτό

να είναι το αποκλειστικό κίνητρο συμμετοχής στο εκάστοτε Σχολείο. Η οικογένεια και κυρίως η ύπαρξη τέκνων μπορεί να αποτελέσει ωθητικό παράγοντα συμμετοχής, λόγω της ανάγκης των γονέων να δώσουν στα παιδιά τους το παράδειγμα, να αποκτήσουν γνώσεις που θα συνεισφέρουν στη σωστή διαπαιδαγώγησή τους και στο να τα βοηθούν στο σχολείο.

Στην περίπτωση που οι εκπαιδευόμενοι είναι μέλη Θεραπευτικών Κοινοτήτων εσωτερικής διαμονής οι εκπαιδευτές θεωρούν ότι το αρχικό κίνητρο συμμετοχής στο Σχολείο είναι η αποφυγή του έργου της Θεραπευτικής Κοινότητας, το οποίο επωμίζονται οι πρώην χρήστες καθημερινά (π.χ. μαγείρεμα, καθαριότητα). Πρόκειται όμως για ένα ευκαιριακό κίνητρο που κατά την παραμονή τους στο Σχολείο φθίνει και διαφοροποιείται και σε αυτό καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν οι εκπαιδευτές.

Στον αντίποδα λοιπόν της αποφυγής του έργου, το φιλικό κλίμα των Σχολείων, τα οποία διαφέρουν ριζικά από τα παραδοσιακά σχολεία τυπικής εκπαίδευσης, αλλά και η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων αποτελούν τα ισχυρότερα κίνητρα παραμονής στα Σχολεία των θεραπευτικών προγραμμάτων. Βέβαια, τα στοιχεία αυτά μπορούν να λειτουργήσουν και ως αρχικοί παράγοντες υποκίνησης, λόγω της πληροφόρησης που λαμβάνουν οι πρώην χρήστες τόσο από τους ίδιους τους εκπαιδευτές με επισκέψεις τους στις μονάδες επανένταξης όσο και από άλλους θεραπευόμενους, οι οποίοι τους μεταφέρουν τις θετικές εμπειρίες τους από τα Σχολεία.

Τέλος, για ορισμένους εκπαιδευτές η αρχική απόφαση των πρώην χρηστών για συμμετοχή τους στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα των Σχολείων δε σχετίζεται πάντα με προσωπικούς λόγους αλλά συνδέεται με την ίδια τη θεραπεία και κατά κάποιο τρόπο δεσμεύει τους εκπαιδευόμενους με αυτήν. Μάλιστα, αναφέρθηκε και η πιθανότητα η συμμετοχή τους να μην αποτελεί συνειδητή επιλογή, αλλά να είναι αποτέλεσμα πίεσης από τα θεραπευτικά προγράμματα. Και σε αυτές τις περιπτώσεις όμως παρατηρείται πιθανή διαφοροποίηση αυτών των αρχικών κινήτρων, κυρίως λόγω της σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων.

Ολοκληρώνοντας αξίζει να αναφερθεί ότι, πέρα από την ανάδειξη των κινήτρων συμμετοχής των πρώην χρηστών στα Σχολεία των θεραπευτικών προγραμμάτων, σημαντικά ευρήματα της παρούσας έρευνας αποτελούν: α) η πιθανή διαφοροποίηση των αρχικών κινήτρων (αρχικό κίνητρο συμμετοχής – κίνητρο παραμονής στην εκπαιδευτική διαδικασία) και β) ο καθοριστικής σημασίας ρόλος των εκπαιδευτών. Τα στοιχεία αυτά θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενα βαθύτερης διερεύνησης σε μελλοντικές έρευνες.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bernard, H. R. (2006). *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches* (4th ed.). Lanham, MD: AltaMira Press.
- Boshier, R. (1971). Motivational orientations of Adult Education participants: A factor analytic exploration of Houle's typology. *Adult Education Quarterly*, 21(2), 3-26.
- Boshier, R. (1991). Psychometric properties of the alternative form of the Education Participation Scale. *Adult Education Quarterly*, 41(3), 150-167.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2000). *Research methods in education* (5th ed.). London : Routledge Falmer.
- Cross, P.K. (1981). *Adults as learners: increasing participation and facilitating learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Δεληγιάννης, Δ. (2006). Εκπαίδευση και κοινωνική επανένταξη πρώην χρηστών. Η περίπτωση του Εναλλακτικού Σχολείου Ενηλίκων του θεραπευτικού προγράμματος ΕΞΟΔΟΣ. Στο Α. Κορόμηλου, Δ. Μουζάκης, Β. Σωτηροπούλου, Ν. Τσέργας, Σ. Χανής (επιμ.) Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο με Διεθνή Συμμετοχή «Δια Βίου Μάθηση για την Ανάπτυξη, την Απασχόληση και την Κοινωνική Συνοχή», 31 Μαρτίου – 2 Απριλίου 2006 (σσ. 205-210). Βόλος : Γ.Γ.Ε.Ε. / Ι.Δ.ΕΚ.Ε
- Δεληγιάννης, Δ. (2016). Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων και η σχέση του με τους εκπαιδευόμενους: Η περίπτωση του Εναλλακτικού Σχολείου Ενηλίκων του ΚΕΘΕΑ ΕΞΟΔΟΣ (Διδακτορική διατριβή, ΕΑΠ) Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Εθνικού Αρχείου Διδακτορικών Διατριβών (Κωδ. 39651)
- De Leon, G. (1995). Therapeutic Communities for addictions: A theoretical framework, *The International Journal of the Addictions*, 30(12), 1603-1645.
- ΕΚΤΕΠΝ (2017). Η κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών και των οιοπνευματωδών στην Ελλάδα. Αθήνα: ΕΠΙΨΥ/ΕΚΤΠΝ.
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ., (2015). Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε στις 02/04/2018 από: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5826>
- Καβουνίδη, Τζ. (2005). Κοινωνικός Αποκλεισμός: Έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία και διλήμματα πολιτικής. Στο Δ. Καραντινός, Λ. Μαράτου - Αλιπράντη, Ε. Φρονίμου (επιμ.), *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, σσ. 47-79 τ. Α, Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Κόκκος, Α. (2011). Η συμβολή της εκπαίδευσης ενηλίκων στην ανάπτυξη των κοινωνικών ικανοτήτων. Στο Μ. Πλατσίδου και Β. Δαγδιλέλης (επιμ.), *Η σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα και το πλαίσιό της*, σσ. 93 – 105. Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Κουτροβίδης, Π. (2010α). Εκπαίδευση και κατάρτιση πρώην χρηστών. Προγράμματα δια βίου μάθησης στα θεραπευτικά προγράμματα και στον τομέα εκπαίδευσης του ΚΕΘΕΑ. *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, 20, 19-25.
- Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. (1999). *Ψυχολογία κινήτρων* (7η εκδ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Morstain, B., & Smart, J. (1974). Reasons for participation in adult education courses: A multivariate analysis of group differences. *Adult Education Quarterly*, 24(2), 83-98.
- Νόμος 4019/2011 (ΦΕΚ Α' 216/30.09.2011) «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική

- Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις».
- Νταφούλη, Ε. (2009). Τα κίνητρα ένταξης σε εκπαιδευτική διαδικασία των ατόμων που βρίσκονται σε διαδικασία απεξάρτησης. Η περίπτωση του Εναλλακτικού Σχολείου Ενηλίκων του ΚΕΘΕΑ ΕΞΟΔΟΣ (Διπλωματική εργασία). Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Ακαδημαϊκού Αποθετηρίου του ΕΑΠ (Κωδ. 18412).
- Παπαδή, Μ. (2012α). Θεραπεία απεξάρτησης και σχολική επανασύνδεση. Το σχολείο της μονάδας απεξάρτησης 18 ΑΝΩ Ψ.Ν.Α., Εξαρτήσεις, 19(1), 32-36
- Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.) (2002). Από την κοινωνική ευπάθεια στον κοινωνικό αποκλεισμό, Αθήνα : ΙΝΕ/ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ
- Rogers, A. (1999). Η Εκπαίδευση Ενηλίκων (μτφ. Μ. Παπαδοπούλου & Μ. Τόμπρου). Αθήνα: Μεταίχιμο
- Room, R. (2005), Stigma, social inequality and alcohol and drug use. Drug and Alcohol Review, 24, 143–155.
- Ταλιαδώρου, Α. (2008). Ενεργή εμπλοκή και ενδυνάμωση των ευαίσθητων κοινωνικά ομάδων: Οδηγός καλών πρακτικών. Αθήνα: ΚΠ EQUAL.
- Τσιμπουκλή, Α., & Φίλιπς, Ν. (2008). Εκπαίδευση εκπαιδευτών ενηλίκων. Πρόγραμμα Διά Βίου Εκπαίδευσης διάρκειας 100 ωρών. Αθήνα: ΥΠ.Π.Δ.Β.Μ.Θ. / Γ.Γ.Δ.Β.Μ. / Ι.Δ.ΕΚ.Ε.
- Τσιώλης, Γ (2011), Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες: από την πολεμική των «παραδειγμάτων» στις συνθετικές προσεγγίσεις;. Στο Μ. Δαφέρμος, Μ. Σαματάς, Μ. Κουκουριτάκης, Σ. Χιωτάκης (επιμ.), Οι κοινωνικές επιστήμες στον 21ο αιώνα: Επίμαχα θέματα και προκλήσεις, σσ. 56-84 Αθήνα : Πεδίο
- Τσιώλης, Γ. (2015), Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες. Στο Γ. Πυργιωτάκης & Χρ. Θεοφιλίδης (επιμ.) Ερευνητική Μεθοδολογία στις Κοινωνικές Επιστήμες και στην Εκπαίδευση. Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και την ερευνητική πράξη. σσ. 473-498. Αθήνα: Πεδίο